

Democratie blijft altijd in ontwikkeling

DOOR JOOST VAN MIERLO

Met de opkomst van populisme zou de Westerse democratie in gevaar zijn, wordt vaak gezegd. Die zorg is overdreven, maar democratieën moeten zichzelf vernieuwen om de rottingsverschijnselen te bestrijden. Dat zegt David Stasavage, Hoogleraar Politicologie aan de University of New York.

Stasavage heeft de afgelopen jaren besteed aan een zorgvuldige studie naar het wel en wee van democratieën door de eeuwen heen. Zijn boek verschijnt op een moment dat er ernstig getwijfeld wordt aan de weerbarstigheid van wat Churchill een verschrikkelijk politiek model noemde, maar wat nog altijd stukken beter lijkt te zijn dan andere vormen van politieke machtsverdeling.

Stasavage vraagt zich af of de democratie in de Verenigde Staten bestand is tegen de aanslagen op het democratisch stelsel, mocht de huidige president Donald Trump in november worden herkozen.

Maar tegelijkertijd heeft hij vertrouwen in de weerbarstigheid van het fenomeen. Dat geldt vooral voor landen waar sprake is van een langere traditie met democratie. Hij maakt zich wat dat betreft meer zorgen over de democratie in landen als Hongarije, Rusland en Turkije, waar geen sprake is van een langere traditie.

Het belangrijkste is volgens de hoogleraar dat de democratische traditie levend wordt gehouden door deze constant te vernieuwen. Stasavage ziet twee belangrijke bedreigingen. Volwassen Amerikanen mogen al sinds decennia kiezen, maar de betrokkenheid bij het uiteindelijke besluitvormingsproces is gering en dreigt alleen maar te verminderen.

Ik denk dat er twee zorgelijke ontwikkelingen zijn. Aan de ene kant is de betrokkenheid van mensen bij het politieke beslissingsproces gering. Aan de andere kant is duidelijk dat de uitvoerende macht steeds meer verantwoordelijkheden naar zich toetrekt.

Daarnaast wordt het volgens Stasavage steeds lastiger om de bevoegdheden van de 'uitvoerende macht' te beperken. Het is duidelijk dat hij hier verwijst naar de ervaringen in de Verenigde Staten onder Donald Trump. Maar er kan ook worden gekeken naar de toenemende bevoegdheden van de Europese Commissie. Alert blijven is noodzakelijk, aldus Stasavage.

Populisme viert opnieuw hoogtij dezer dagen. Volgens velen is het een bedreiging van de democratie. Er verschijnen boeken als 'How Democracy Dies' en 'How Democracy Ends'. Bent u ook pessimistisch?

'Het heeft iets paradoxaals. Populisten vertegenwoordigen nu eenmaal de wil van het volk, of claimen dat in ieder geval. In die zin kan populisme dus geen bedreiging zijn. Maar aan de andere kant hebben populistten de neiging om meer te beloven dan ze waar kunnen maken. Dat kan tot instabiliteit leiden.

Ik begrijp de zorgen over de 'teloorgang' van de democratie. Ik denk dat er twee zorgelijke ontwikkelingen zijn. Aan de ene kant is de betrokkenheid van mensen bij het politieke beslissingsproces gering. Of beter gezegd, bestaat het gevoel bij veel mensen dat de betrokkenheid gering is. Aan de andere kant is duidelijk dat de uitvoerende macht steeds meer verantwoordelijkheden naar zich toetrekt. Dat is zeker het geval in de Verenigde Staten.'

U heeft het over gebrekkige betrokkenheid. Maar mensen mogen toch kiezen?

'In de representatieve democratie die wij kennen, gaat veel aandacht uit naar het stemrecht. In plaats van de directe democratie in het Athene van voorheen, kiezen mensen nu een vertegenwoordiger die hun belangen behartigt. Dat was de enige manier om democratie de schaalgrootte te geven die het heeft in veel Westerse landen en in bijvoorbeeld India. De grote democratische gevechten van de afgelopen eeuw gingen om het vergaren van kiesrecht voor groepen die dat

nog niet hadden. Dat geldt bijvoorbeeld voor armere mensen, vrouwen en Afrikaanse Amerikanen. Ze mogen nu allemaal kiezen, maar toch bestaat bij velen het gevoel dat ze niet betrokken zijn bij het besluitvormingsproces. Dat verklaart ook een deel van de populariteit van Trump. Hij heeft hele groepen mensen bereikt die in de jaren ervoor niet langer bereid waren om te stemmen.'

Maar dat brengt ook gevaren met zich mee. U had het al over de groeiende bevoegdheden van de uitvoerende macht. Kunt u dat toelichten?

'Het grote verschil met democratieën in het verleden is dat de macht van de centrale overheid in veel moderne landen, zo ook in de Verenigde Staten, groot is. Dat is een groot verschil met de tijden van de Nederlandse Republiek in de zeventiende en achttiende eeuw. Toen was juist sprake van een geringe macht van de centrale overheid. Deze werd in toom gehouden door de belangen van de provincies en die weer door de belangen van individuele steden. Dat is trouwens ook een van de redenen waarom Nederland zijn economische voorsprong kwijtraakte aan Engeland, maar dat is een ander verhaal.

De manier waarop Donald Trump de macht naar zich toetrekt, hebben we in de Verenigde Staten niet gezien sinds de tijden van Richard Nixon. Het is in zekere zin het gevolg van de patstelling tussen Republikeinen en Democraten. Dat was ook iets waar een veel 'democratischer' president als Barack Obama mee te maken had. Hij werd gedwongen om via decreten te regeren.

Maar Trump is wat dat betreft in de versnelling gegaan. De manier waarop wordt ingegrepen in het juridische proces is ronduit schokkend. Je moet er niet aan denken dat dit nog vier jaar zo doorgaat.'

Dat klinkt pessimistisch. Is de democratie gedoemd?

'Zover wil ik niet gaan. Er zijn zorgwekkende ontwikkelingen, maar tegelijkertijd zijn er ook tekenen van een robuuste behoefte aan democratische tradities. Het vertrouwen in de centrale overheid staat weliswaar onder druk, maar dit is nauwelijks het geval voor het vertrouwen in de diverse staten of steden. En dat terwijl er talloze voorbeelden zijn van gebrekkig functionerende staten en steden.

En de macht van de centrale overheid mag dan groot zijn, in de grondwet is verankerd dat de macht van de individuele staten ook groot moet blijven. Denk alleen al aan onderwijs. Het zijn lokale besturen die bepalen hoe hoog de belasting is om scholen te financieren.'

Vier jaar extra voor Trump is dus geen probleem?

'Ik denk dat de onderliggende structuren hecht zijn, maar ik denk ook niet dat het nodig is deze verder te testen.'

Dat is de situatie in de Verenigde Staten. Hoe is het in andere landen?

'Ik denk dat er reden is voor zorgen in landen met een meer recente en gebrekkige democratische traditie. Ik denk bijvoorbeeld aan een land als Hongarije. Het is ronduit zorgwekkend om te zien hoe iemand als Viktor Orbán de coronacrisis gebruikt om nog meer macht naar zich toe te trekken.

Foto: Princeton University Press

CV

- 2020 Boek 'The Decline and Rise of Democracy';
- 2018 Dean for the Social Sciences, New York University;
- 2016 Boek 'Taxing the rich' (met Ken Scheve);
- 2008 Boek 'Public Debt and the Birth of the Democratic State';
- 2006 Hoogleraar Politicologie, New York University;
- 2000 Werkzaam bij Bank of England, International Economic Analysis Division;
- 1995 PhD, Harvard University;
- 1995 Werkzaam bij OECD Development Centre;
- 1989 Studie Politicologie, Cornell University.

The Decline and Rise of Democracy wordt uitgegeven door Princeton University Press.

Ik noem Hongarije, maar ik zou ook landen als Rusland en Turkije kunnen noemen. De democratische traditie is fragiel. Deze staat onder grote druk.'

En hoe staat het met andere landen in West-Europa? Het voorbeeld van Brexit ligt voor de hand.

'Je ziet dat de macht van traditionele partijen minder wordt. In het Verenigd Koninkrijk gaat het nog altijd tussen de Conservatieven en Labour, maar de traditionele achterban van deze partijen verandert. In een land als Frankrijk is dat extremer. Het probleem is dat het gevoel van betrokkenheid minder wordt. In landen als Nederland en Duitsland zie je dat ook, maar daar is van oudsher sprake van coalitie-regeringen. Het sluiten van compromissen is een traditioneel onderdeel van de politieke besluitvorming. De invloed van populistische partijen is daardoor minder.'

Het gevoel van verminderde betrokkenheid komt herhaaldelijk terug. De komst van het internet zou toch de oplossing bieden?

'Dat was inderdaad het gevoel van twintig jaar geleden en zelfs tien jaar geleden was dat nog het geval. Maar sociale media als Twitter en Facebook lijken het gevoel van onvrede alleen maar te versterken. Het blijkt een heel gemakkelijke manier om te laten merken dat je het ergens niet mee eens bent.

Het zoeken naar constructieve manieren om, via sociale media, de betrokkenheid van burgers te vergroten, blijkt veel lastiger. Er wordt wel geëxperimenteerd met communicatie met lokale bestuurders en gekozen vertegenwoordigers, maar het ei van Columbus is nog niet gevonden. Pessimisten zien dit als een bewijs dat het internet deze oplossing niet zal bieden. Optimisten zeggen dat het een kwestie van tijd is. Ik weet het niet.'

Als een ander gevaar voor de Westerse democratie wordt het succes van autocratisch bestuurd landen als China genoemd. De snelheid waarmee China zich de afgelopen dertig jaar heeft ontwikkeld, kent haar weerga niet. Is het politieke systeem van China een serieus alternatief?

'Het strak geleide Chinese politieke systeem kent een lange traditie. Door de eeuwen heen zijn er voortdurend golfbewegingen geweest tussen meer verlichte systemen en politieke besturen die voor regelrechte onderdrukking zorgden.

Ik denk dat het naïef was om te veronderstellen dat China, naarmate het land rijker werd, geleidelijk zou omschakelen richting een Westerse democratie.

Ik denk dat het naïef was om te veronderstellen dat China, naarmate het land rijker werd, geleidelijk zou omschakelen richting een Westerse democratie. Net zoals het naïef is om te veronderstellen dat het Chinese systeem een serieus alternatief is voor Westerse landen. De tradities zijn daarvoor te verschillend.'

Maar naarmate burgers meer vrijheden krijgen als gevolg van toegenomen rijkdom, zullen ze toch meer invloed willen krijgen op de politieke besluitvorming?

'Dat klinkt vanzelfsprekend. Maar het is niet uitgesloten dat de Chinese autoriteiten een manier weten te vinden waarbij kleinere groepen mensen hun wensen weten te uiten, zonder dat dit resulteert in de representatieve democratie die wij kennen.

Democratie is geen intellectueel begrip dat ooit in Griekenland is bedacht en daarna met de Amerikaanse Founding Fathers is vervolmaakt. Het is een besluitvormingsproces dat op talloze verschillende manieren in verschillende landen is ontstaan. Het is feitelijk een heel efficiënte manier om macht te verdelen. Er bestaat geen ultieme manier voor, maar het is een fenomeen dat altijd in ontwikkeling blijft.'

Wat betekent het coronavirus voor de democratie?

'De lessen zijn divers. Aan de ene kant zie je dat democratische landen als Taiwan en Zuid-Korea heel succesvol zijn in het preventiebeleid. Ze hebben de ervaring met SARS van twintig jaar geleden gebruikt om tot een heel effectieve manier te komen om de verspreiding van het virus tegen te gaan. Maar een autocratisch bestuurd land als China blijkt heel effectief te zijn in de bestrijding van het virus als zich dat op grotere schaal manifesteert. De lockdown die in Wuhan werd ingevoerd, was veel draconischer en efficiënter dan waar ook ter wereld.

Wat de Westerse democratieën betreft, mag je dus hopen dat er nu lessen worden getrokken voor een komende pandemie. Daar staat tegenover dat kiezers vaak meer te spreken zijn over de pogingen van regeringen om rampen te bestrijden dan over regeringen die maatregelen treffen om rampen te voorkomen.' «

Grondvesten democratie schudden;

Democratie vooral in gevaar in landen zonder democratische traditie;

Nog vier jaar Trump 'niet iets om naar uit te kijken';

China komt met eigen versie van democratie.